

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

Оцінка результатів діяльності банку є однією з найскладніших проблем фінансового менеджменту, яка ще ґрунтовно не досліджена у сучасній економічній теорії. Вітчизняні фахівці з банківського менеджменту і аналізу приділяють багато уваги розробці методики оцінки результатів діяльності банку, однак комплексного підходу до розглянутої проблеми немає. Аналіз діяльності банку повинен містити реальну та всебічну оцінку досягнутих результатів, висвітлювати позитивні й негативні аспекти його роботи, визначати конкретні шляхи вирішення загальних проблем. Він повинен бути відправним пунктом ефективного управління як кожним конкретним банком, так і банківською системою в цілому, а також вихідною базою для прийняття управлінських рішень на всіх рівнях.

Вплив ефективно розробленої системи показників оцінки результатів діяльності на фінансову стабільність і можливості подальшого розвитку банку обумовили увагу вчених до дослідження проблеми аналізу його діяльності. Результати цих досліджень знайшли відображення у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них: Л.Г. Батракова [3], Ф.Ф. Бутинець [2], М.Р. Ковбасюк [4], Ю.С. Маслеченков [5], І.М. Парасій-Вергуненко [6], В.Е. Черкасов [7], А.М. Герасимович [1] та ін.

Багаточисельні праці з даної проблеми в основному присвячені методиці аналізу окремих напрямків діяльності банку. Тобто проблеми аналізу розглядаються вищезазначеними авторами в основному з позиції практичних рекомендацій працівникам аналітичного відділу. Теоретичному обґрунтуванню принципів і методології проведення аналізу, виявленню його місця в системі управління діяльністю банку, на нашу думку, приділено недостатньо уваги.

Метою цієї статті є визначення основних методологічних підходів щодо оцінки результатів діяльності банківської установи, а також розробка системи показників, які характеризують банківський потенціал, та методів їх обчислення, з визначенням загального обсягу банківського потенціалу та виявленням факторів, що сприяють його зростанню, і розробкою методів визначення їх впливу.

Існують різні підходи до показників, за допомогою яких можна оцінити результативність діяльності банківської установи. Дуже багато показників, які використовуються для оцінки результатів діяльності банківської установи або носять не зовсім коректну назву, або, навіть, не мають економічного змісту. Як приклад можна навести методику розрахунку коефіцієнта доходності активів [6], який розраховується шляхом ділення доходних активів на загальну суму активів банку. Але ж це не коефіцієнт доходності активів банку, а частка доходних активів у загальній сумі активів банку. А коефіцієнт доходності активів банку повинен характеризувати суму доходів, які припадають на одиницю вартості активів банку тому і розраховуються таким чином:

$$K_{\partial} = \frac{\sum D_i}{AB}; \quad (1)$$

де K_{∂} – коефіцієнт доходності активів банку;

$\sum D_i$ - загальна сума доходів, отримана банком від усіх видів активних операцій за звітний період;

\overline{AB} – середня сума активів банку за звітний період.

Розрахунок такого показника, як доходність кредитних операцій на 1 грн активів, взагалі не має ніякого сенсу, тому що, по-перше, цей показник неможливо проаналізувати в динаміці, позаяк частка кредитних вкладень у загальній сумі активів банку за період, що аналізується, як

правило, буде іншою, ніж за попередній період, а по-друге, не зовсім коректно співвідносити доходи від одного виду активних операцій із загальною сумою активів банку. Якщо брати доходи від кредитних операцій, то і співвідносити їх потрібно із обсягом кредитних вкладень.

Що стосується показників ефективності чи то окремих видів банківських операцій, чи то ефективності діяльності в цілому банківської установи, то ці показники повинні бути розраховані на підставі суми чистого (всього) прибутку, отриманого банком за досліджуваний період. Якщо ж для оцінки ефективності використовувати суму отриманого доходу, то збільшення, наприклад, коефіцієнта доходності активів не завжди характеризує підвищення ефективності використання активів банку, а лише в тому разі, якщо темпи збільшення доходів банку випереджають темпи зростання витрат банку. Якщо ситуація буде складатися навпаки, то показник доходності активів буде збільшуватися, а показник рентабельності активів зменшуватися.

Проведене дослідження дає підстави сформулювати такі основні методологічні підходи щодо оцінки результативності діяльності банківської установи:

1. Оцінка результативності окремих напрямків діяльності банківської установи повинна бути співвіднесена із системою оцінки загальних результатів діяльності банку і не суперечити їй.

2. При оцінці ефективності функціонування банку потрібно враховувати кінцеву мету його діяльності.

3. Система показників, за допомогою яких здійснюється оцінка ефективності діяльності банку, залежить від користувачів (суб'єктів) аналізу, а саме власників банку, працівників банку, державних органів, клієнтів.

4. При оцінці ефективності діяльності банку потрібно не тільки враховувати результати, досягнуті у звітному періоді, але і те, як показники результативності банку у звітному періоді можуть вплинути на результати діяльності банку в майбутньому, тобто оцінювати ефективність діяльності банку на перспективу. Наприклад, якщо ресурси банку у звітному періоді були використані для того, щоб банк мав можливість отримувати в наступних періодах додатковий дохід і прибуток, то навіть якщо ці показники невисокі, можна позитивно оцінити отримані результати.

5. Ефективна діяльність банку значною мірою залежить від ступеня його забезпечення ресурсами. Тому для досягнення ефективного використання ресурсів банку повинна бути визначена загальна потреба у ресурсах відповідно до запланованих показників економічного розвитку банківської установи та ступеня їх фактичного залучення. Необхідно також враховувати можливості генерування банками власних ресурсів, насамперед за рахунок внутрішніх джерел, їх рейтинг, що визначає залучення ресурсів відповідно до потреб. Проте залучення необхідного обсягу ресурсів ще не гарантує стабільного економічного розвитку банку. Тому забезпечення банку необхідними ресурсами має характеризуватися не тільки обсягом, а й структурою джерел залучення цих ресурсів.

У процесі управління банківською установою доводиться вирішувати багато проблем, що дозволяє досягти основної мети. Ці проблеми можна поділити на дві групи.

Перша група проблем пов'язана із забезпеченням банку необхідним обсягом ресурсів, друга – з підвищенням ефективності їх використання. Ці проблеми тісно пов'язані між собою. Відомо багато прикладів, коли банки, вирішивши проблему забезпечення необхідними ресурсами на деякий час, в подальшому не можуть забезпечити їх ефективне використання і знову повертаються до першої групи проблем.

Проведене нами дослідження дає можливість визначити систему показників, за допомогою яких можна оцінити як різні напрямки діяльності, так і діяльність банківської установи в цілому. Ці показники можна об'єднати у п'ять груп:

Перша група — показники, які дозволять зробити висновок про забезпеченість банку як власними ресурсами, так залученими.

Друга група - показники, які характеризують інтенсивність використання ресурсів банку.

Третя група — показники ліквідності банку.

Четверта група — показники, на основі яких можна визначити ефективність окремих

напрямків діяльності банку і ефективність діяльності банку в цілому. На сучасному етапі оцінка діяльності будь-якого суб'єкта підприємництва відбувається з позиції власника підприємства. Тому основними показниками, що характеризують ефективність діяльності суб'єктів підприємництва, є саме показники, розраховані на підставі чистого прибутку. Але, на нашу думку, необхідно оцінювати не тільки економічну ефективність діяльності банку, але і його соціальну ефективність. Тому ми пропонуємо виділити в п'яту групу показники, що будуть характеризувати саме соціальну ефективність діяльності банку.

Що стосується покійників фінансового стану банку, то спеціальних показників, які характеризували б виключно фінансовий стан і не використовувалися при аналізі інших параметрів (чи то власного капіталу банку, чи то зобов'язань банку, чи то активів, чи то суми отриманого прибутку і рентабельності тощо), немає. Ми вважаємо, що не зовсім коректно давати іншу назву показникам, які використовувалися при аналізі будь-яких параметрів, і відносити їх до показників, які характеризують фінансовий стан банку.

Фінансовий стан — це комплексне поняття, яке дійсно може характеризуватися показниками, що визначають ефективність різних напрямків діяльності банку. Тому із системи показників, які використовувалися для аналізу окремих напрямків діяльності банку, слід виділити головні показники, за допомогою яких можна зробити висновок щодо фінансового стану банку. Вести ж мову про те, що це спеціальні показники, які характеризують тільки фінансовий стан банку, недоцільно.

Зупинимось на конкретних показниках, що належать до кожної з груп.

До першої групи повинні належати показники, що характеризують достатність власного капіталу, і показники, що використовуються для оцінки достатності залучених коштів.

Для оцінки достатності капіталу використовуються, перш за все, показники, що характеризують виконання банком обов'язкових економічних нормативів достатності капіталу, які доводяться Національним банком України. Крім того, при оцінці достатності власного капіталу банку необхідно визначити частку власного капіталу банку у загальному обсязі пасивів банку. Що стосується залучених та запозичених коштів, то для того, щоб оцінити їх достатність, необхідно зіставити фактичний обсяг залучених та запозичених коштів з потребою в них.

Для оцінки ступеня забезпеченості банку залученими та запозиченими коштами пропонуємо використовувати коефіцієнт забезпеченості ($K_{зж}$), який розраховується за формулою:

$$K_{зж} = \frac{\Delta 33K_{Факт}}{\Delta 33K_{План}} \quad (2)$$

де $\Delta 33K_{Факт}$ - фактичний приріст обсягу залучених та запозичених коштів в аналізованому періоді, тис. грн;

$\Delta 33K_{План}$ - потреба банку у залучених та запозичених коштах у періоді, що аналізується, тис. грн.

Потребу у залучених та запозичених коштах банку пропонуємо визначати за формулою:

$$\Delta 33K_{План} = \Delta A_p + I_A - \Delta BK_p, \quad (3)$$

де $\Delta 33K_{План}$ — потреба у залучених та запозичених коштах для забезпечення розширення діяльності банку у плановому періоді, тис. грн.;

ΔA_p — приріст активів банку, пов'язаний з розширенням операційної, інвестиційної та фінансової діяльності банку, тис. грн.;

I_A — обсяг інвестицій в активи, які не пов'язані з розширенням операційної, інвестиційної та фінансової діяльності банку, тис. грн.;

ΔBK_p приріст активів банку, який задовольняється за рахунок приросту власних коштів банку, тис. грн.

Для оцінки ділової активності банку щодо залучення ресурсів потрібно використовувати, перш за все, показники динаміки, а саме темп зростання, темп приросту, абсолютний приріст, які будуть характеризувати зміну обсягу залучених ресурсів у звітному році порівняно з минулим роком або роком, який прийнятий за базу порівняння. Не можна погодитися з авторами [1; 2; 6], які для оцінки ділової активності банку щодо залучення ресурсів пропонують використовувати такі показники, як частка зобов'язань у загальному

обсязі пасивів банку або частка строкових депозитів у загальному обсязі пасивів банку. У банку може скластися така ситуація, коли частка зобов'язань банку буде збільшуватися, а їх обсяг буде скорочуватися. Це станеться у тому випадку, коли загальний обсяг пасивів банку у звітному періоді порівняно з минулим роком зменшиться, при цьому зменшиться і обсяг власного капіталу, і обсяг зобов'язань банку. Якщо власний капітал буде скорочуватися більшими темпами (перш за все, у разі збиткової роботи банківської установи у звітному періоді), ніж зобов'язання банку, то у цьому випадку питома вага зобов'язань банку буде збільшуватися, але ж робити висновки щодо більшої активності банку, спрямованої на залучення ресурсів, ми ніяк не можемо, тому що обсяг зобов'язань банку скоротився.

До другої групи показників, які характеризують інтенсивність використання ресурсів банку, можна віднести: темпи зростання кредитних вкладень банку; показники швидкості обороту кредитних вкладень банку; темпи зростання фінансових та нефінансових інвестицій банку; частку доходних активів у загальному обсязі активів банку; темпи зростання валютних операцій банку та операцій, пов'язаних із розрахунково-касовим обслуговуванням клієнтів, інших операцій банку.

До третьої групи показників, які будуть характеризувати ліквідність банку, перш за все, належать обов'язкові нормативи ліквідності (норматив миттєвої ліквідності, норматив поточної ліквідності, норматив короткострокової ліквідності) [6], а також коефіцієнт загальної ліквідності, який розраховується шляхом зіставлення загальних активів і загальних зобов'язань банку; частки високоліквідних, ліквідних активів та ліквідних цінних паперів у загальних активах банку.

Четверта група показників — це показники, які використовуються для оцінки ефективності діяльності банку. До них перш за все належать показники рентабельності.

Основним показником, який характеризує ефективність використання власного капіталу, є *рентабельність власного капіталу банку*, розрахована на підставі чистого прибутку банку за формулою:

$$R_k = \frac{\text{ЧП}}{K} \cdot 100\%, \quad (4)$$

де R_k — рентабельність власного капіталу банку, %;

ЧП — чистий прибуток банку, одержаний за аналізований період, тис. грн.;

\bar{K} — середньорічний обсяг капіталу банку за період, тис. грн.

Для оцінки ефективності використання загального обсягу активів банку застосовується показник *рентабельності активів*, який розраховується за формулою:

$$R_A = \frac{\text{ЧП}}{A} \cdot 100\%, \quad (5)$$

де R_A — рентабельність активів банку, %;

ЧП — чистий прибуток банку, одержаний за аналізований період, тис. грн.;

\bar{A} — середньорічний обсяг активів банку за досліджуваний період, тис. грн.

Показник *рентабельності доходів банку* показує, яка частина загального доходу банку використовується на формування чистого прибутку або розмір чистого прибутку в розрахунку на 1 грн. загального доходу, який розраховується за формулою:

$$R_D = \frac{\text{ЧП}}{D_3} \cdot 100\%, \quad (6)$$

де R_D — рентабельність доходів банку, %;

ЧП — чистий прибуток банку, одержаний за аналізований період, тис. грн.;

D_3 — загальний обсяг доходу банку за цей період, тис. грн.

Для оцінки соціальної ефективності діяльності банку пропонуємо використати коефіцієнт соціальної ефективності діяльності банку, для розрахунку якого використати формулу:

$$K_{C.E} = \frac{\text{ФОП} + B_{\text{ФОП}} + \Delta\text{ЧП} + \text{ПП} + B_{\text{ОСС}}}{\text{ВК}}, \quad (7)$$

$K_{C.E}$ — коефіцієнт соціальної ефективності діяльності банку;

ФОП - фонд оплати праці, тис. грн.;

V_{ФОП} – нарахування на фонд оплати праці, що відраховуються у державні цільові фонди, тис. грн.;

ПП — сума податкових платежів, які сплачують банку місцевий і державний бюджети, тис. грн;

ΔЧП – частина чистого прибутку банку., яка використовується для матеріального заохочення працівників, тис. грн;

V_{осс} - витрати банку на утримання об'єктів соціальної сфери, тис. грн.;

ВК - середній обсяг власного капіталу, тис. грн.

Таким чином, багатоплановість діяльності банку зумовлює необхідність оцінки результатів управління нею за окремими диференційованими напрямками. Використання запропонованої системи показників дозволить дати об'єктивну оцінку результатам діяльності банківської установи, що буде слугувати вихідною базою для прийняття ефективних управлінських рішень на всіх рівнях.

Список використаної літератури

1. Аналіз банківської діяльності: Підручник /А.М. Герасимович, М.Д. Алексєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А.М. Герасимовича. - К.: КНЕУ, 2004. - 599 с.

2. Аналіз діяльності комерційного банку; навчальних закладів за спеціальністю «Банківський менеджмент» / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця та проф. А.М. Герасимовича. - Житомир: ПП «Рута», 2001. -384с.

3. Батракова Л.Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка. – М.: Лотос, 1998. - 344 с.

4. Ковбасюк М.Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств: Навчальний посібник. - К.: Скарби, 2001. -336с.

5. Маслеченков Ю.С. Фінансовий менеджмент банку: Учеб. пос. для вузов. -М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. - 399 с.

6. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: Навч. -метод. посіб. для самост. вивч. дисц. - КНЕУ, 2003. - 347 с.

7. Черкасов В.Е. Банковские операции: фінансовий аналіз. - М. ЮНИТИ-ДАНА, 200 і. - 288 с.

Єріс, Л.М. Методичні підходи щодо оцінки результатів діяльності банківської установи [Текст] / Л.М. Єріс // Академічний огляд. – 2007. – № 1. – С. 42-46.